

La fàbrica La Rosalia,

DEL TALLER ARTESÀ A LA INDÚSTRIA MODERNA
A TORREDEMBARRA (1854-1893)

Lluís Català Massot

A mitjan segle XIX, mentre el nostre país s'estava recuperant de les guerres internacionals i de la civil entre liberals i carlins, es va produir a la província de Tarragona el pas del taller artesà a la indústria tèxtil moderna, o sigui la concentració en una fàbrica d'una bona quantitat de telers mecànics i de nombrosos treballadors i treballadores. A Torredembarra també es va intentar la creació d'una fàbrica tèxtil. Com veurem, en la experiència hi van confluïr uns torrencs enriquits en bona part a Amèrica o amb el comerç americà i uns fabricants reusencs amb experiència industrial tèxtil.

Reus va ser la ciutat capdavantera en la industrialització moderna a les comarques tarragonines. De fet, era aleshores la segona ciutat catalana en nombre d'habitants i en l'activitat industrial tèxtil. El 1843 s'inaugurà allí La Industrial Reusenca o Vapor Vell, primera fàbrica de vapor a Reus. El 1846 s'inaugurà la fàbrica Matias Vila, Subirà y Comas o Vapor Nou. El 1854 es va transformar en La Manufactura de algodón. La vida de la indústria tèxtil no va ser fàcil a les nostres comarques. El 1857 es va produir una de les tantes crisis industrials que va provocar l'acomiadament de la major part dels treballadors de les fàbriques a Reus. La Fàbrica Algodonera, per exemple, restà tancada tot l'any.¹

Mentrestant, Torredembarra gaudia d'una notable indústria artesana: la dels boters, auxiliar dels negocis comercials amb les colònies americanes i amb la resta d'Europa, la dels corders i la dels mestres d'aixa i calafats per a la construcció i manteniment de barques. També hi havia un bon nombre de torrencs dedicats a teixir lli, cànem o cotó. Tot i així, les activitats econòmiques predominants eren l'agricultura i la marineria o transport comercial per mar.

¹Anguera, Pere i altres (2003): Història General de Reus. Volum III. Ajuntament de Reus. Pàgines 42-45.

DADES SOBRE LA POBLACIÓ ACTIVA TORRENCA AL 1860.

Ofici	Torredembarra 1860
Pagès	188
Jornaler del camp	112
Propietari	52
Mariner	80
Teixidor	33
Serventa	37
Boter	34
Paleta	25
Corder	16
Traginer	23
Pescador	3 ²
Quadre elaborat per l'autor. ³	

La vila havia estat una de les poblacions tarragonines amb més activitat comercial amb les colònies americanes des de finals del segle XVIII i durant els primer anys del XIX. Per això a la meitat del segle XIX trobem una generació de torrencs emprenedors en el camp de l'economia, i no sols en la d'àmbit local, sorgits en bona part d'aquella activitat comercial amb Amèrica, Cuba principalment. Uns com "americanos" o emigrants a Amèrica i retornats amb èxit, i altres exportant o important productes des de la vila. Destacaren a nivell català i estatal Joan Güell i Ferrer i Jaume Badia i Padrines. Altres intervengueren en el camp econòmic en un nivell local, com Esteve Gatell i Roig, Joan Oliver i Guardiola, Bernat Saguñolas i Fuster i Francesc Gatell i Moragas, entre d'altres. Era una generació nascuda cap a l'any 1800 i que va tenir els anys més emprenedors de la seva vida a mitjan del segle XIX.

Esteve Gatell i Roig fou pilot i comerciant. Havia nascut el 8 de juliol de l'any 1797. Era fill d'Esteve Gatell i Huguet, també pilot, i de Rosalia Roig i Mata, hereva aquesta de dues famílies torrenques de gran tradició comercial. Es va casar amb Antònia Padrines i Roig. Va anar a Amèrica i en tornà amb una fortuna considerable. Residí a Barcelona a partir del 1846, quan era el comptable de la fàbrica tèxtil de Sants, el Vapor Vell, propietat del torrenc Joan Güell i altres socis.

²Sorprén que només figurin 3 pescadors al padró de 1860 quan al de 1889 en figuren 83. Pot ser que en la confecció del padró de 1860 els pescadors s'hagin registrat dins el concepte de mariner.

³Utilitzo les dades de la població activa de Torredembarra de l'any 1860 perquè són les més properes a l'any 1854, quan es va fundar la fàbrica La Rosalia.

Va morir el 16 de juliol de 1865 a Barcelona a la seva casa del carrer del Parc.⁴ Va deixar una herència d'un valor de 310.252 duros, una fortuna a l'època.

Joan Oliver i Guardiola va néixer el 16 de maig del 1800. Era fill de Joaquim Oliver i Martorell, pescador, i de Teresa Guardiola i Porta. De jove es traslladà a l'Havana on hi residí, segons la documentació trobada als protocols del notari F. Barado, entre l'any 1825 i el 1842 com a mínim. A partir del 1845, tot i que es va fer construir una casa al carrer Nou, al solar de la casa del seu pare, per valor de 5.300 duros, el trobem residint a Tarragona. El 1858 comprà bona part de les finques de la família Fontanilles de Torredembarra per 8.960 duros. Participà en nombrosos negocis a la nostra vila. Devia tornar d'Amèrica amb una riquesa notable. Va morir solter a Torredembarra el 2 de novembre de 1866.

Bernat Saguñolas i Fuster va néixer el 4 de setembre de 1792. Era fill de Josep Saguñolas i Bertran i Teresa Fuster i Baldrich, de Clarà. L'any 1810 ja estava establert a l'Havana continuant els negocis de la seva família. El 1843, quan ja havia tornat a Torredembarra i tenia 51 anys, es va casar amb Josepa Oliver Guardiola, germana de l'anterior. Van tenir tres filles. El 1857 vivia al carrer Ample 42 i ja era vidu. El Bernat Saguñolas va morir el 20 d'octubre de 1863 als 72 anys.

Va participar activament en l'economia local prestant diner a crèdit, principalment. En la vida social, l'any 1850 fou regidor a l'ajuntament torrenc i el 1857 va prestar 2.120 rals per construir el teatre i el saló de la Societat El Círculo [El Recreo del carrer Santa Rosalia].

Francesc Gatell i Moragas va néixer el dia 1 de març del 1808. Era fill del comerciant torrenc Magí Gatell i Porta i de Rosa Moragas, de Valls, filla aquesta d'una de les famílies de comerciants més importants de les comarques tarragonines.⁵ Va rebre una herència considerable de la part del seu pare. Aquest havia compartit la seva activitat comercial amb els Moragas de Valls. Fidel Gatell i Moragas, germà del Francesc, es va establir el 1834 a Puerto Rico. El Francesc residia a Tarragona tot i que tenia en propietat la casa de la família al carrer Ample número 44.

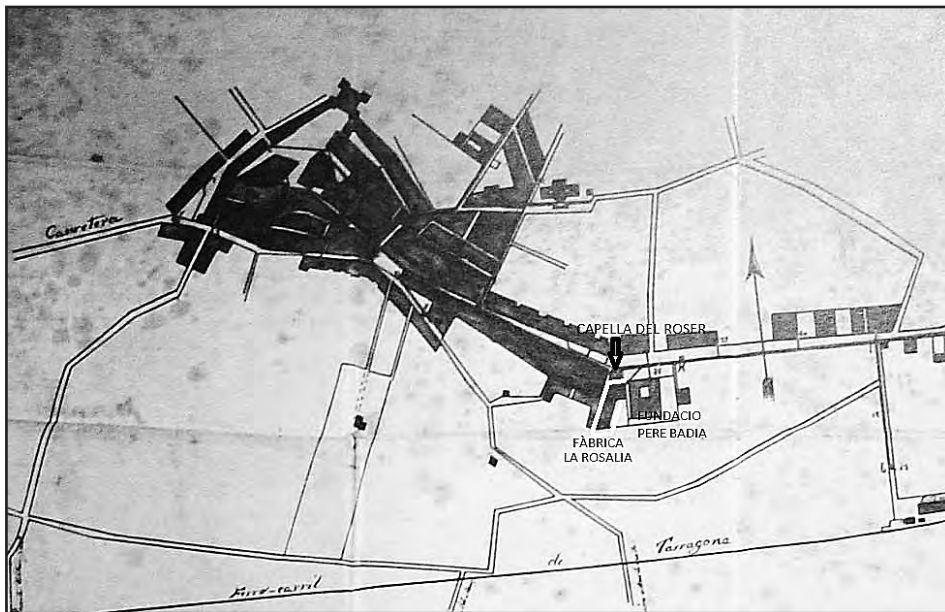
⁴Va tenir tres fills: Esteve, l'únic dels seus fills nascut a Torredembarra, el 1843. Els altres nasqueren a Barcelona on ja havia traslladat el seu domicili: Carolina i Josep. Sempre va relacionar-se amb gent de Torredembarra. Era veí de Jaume Badia i Padrines i la seva casa barcelonina al carrer del Parc número 3 l'havia construït un paleta torrenc, l'Esteve Huguet l'any 1858. Abans havia viscut en un pis del carrer Unió de Barcelona. La seva casa de Torredembarra, en la que hi passava temporades, era al número 34 del carrer Nou.

⁵El seu oncle vallenc Fidel Moragas li va pagar els estudis als escolapis de Mataró.

Aquests emprenedors torrencs, i altres amb menys pes econòmic, l'any 1854 van fundar a Torredembarra la fàbrica tèxtil de cotó coneguda amb el nom de La Rosalia. En la creació de l'empresa hi participaren uns socis industrials reusencs que tingueren un paper important en el seu funcionament perquè tenien experiència en la indústria tèxtil. Com veurem, era una fàbrica equipada amb una trentena de telers que eren moguts per força animal,⁶ una font d'energia que ja estava superada aleshores per la força del vapor.

LA CONSTRUCCIÓ DE LA FÀBRICA.

Les primeres passes conegudes són de l'any 1853 quan Mariano Bellvé Masias, un fabricant natural de Montblanc i resident de Reus, va començar a llogar, i en alguns casos comprar, terrenys al costat de ponent de l'Hospital Pere Badia⁷ i al darrera de la capella del Roser, actualment desapareguda, per construir una fàbrica.⁸

1. En aquest plànol de 1901 es pot veure la planta de la fàbrica al costat occidental de l'hospital Pere Badia. L'edifici tenia forma de ela que tancava un pati que limitava amb l'hospital.

⁶En Josep Gual encara, als anys trenta i quaranta del segle XX, va veure en l'edifici de la fàbrica, que aleshores era el taller de la fusteria Gual, els forats on estava ancorat el vògit que movien els animals.

⁷Correspon en bona part al lloc on ara hi ha la plaça de mossèn Joaquim Boronat.

⁸ACVE: Protocols del dia 6-8-1853, volum 97, folis 192 i 194, del notari Francesc Barado i Gatell.

2. Detall d'una foto aèria de 1965 en la qual encara es pot veure l'edifici de la fàbrica tèxtil la Rosalia, ja molt transformat, al costat de l'Hospital Pere Badia. Aleshores formava part de la fàbrica Mercadé o CEMSA.

3. La fàbrica La Rosalia ocupava bona part de l'actual plaça Mossèn Joaquim Boronat.

Francesc Gatell i Moragas el 6 d'agost de 1853 establí “y *emphiteusim concede*” al Mariano Bellvé Masias, “*una porción de terreno roquisa para fabricar con todas sus servidumbres, derechos y pertenencias universales [...] en la partida llamada Lo arrabal o de la Capella. (...) es de extensión quince centésimas [de jornal] poco más o menos según la última recanación y linda a oriente con el Santo Hospital de pobres de esta misma Villa, por mediodia con Juan Querol y Gatell, por poniente con los herederos de Jayme Mata y por el Norte parte con los herederos de Manuel Fontanilles y Benages y parte con la hermita de N^a S^a del Rosario, mediante la Calle.*”⁹

Els propietaris de la fàbrica havien de pagar al propietari cada mes d'agost 60 rals en concepte de lloguer anual i, a més, pagar les contribucions de les terres.

El mateix dia Mariano Bellvé va comprar a Joan Argilagós Mascaró per 600 rals “*un patio o solar roquisa para fabricar, con todos sus derechos y pertenencias a el universales, situado en los arrabales de esta misma Villa, y en la partida nombrada de la Capella, que contiene veinte y seis palmos de ancho y todo el fondo que tiene dicho terreno, que linda de un lado con terreno de los herederos de Pedro y Rosalia Argilagós, de otro todo con un patio de Antonio Borrull, por la parte de detras con el huerto de Marina Plana y por delante con la Calle*”.¹⁰

Un cop adquirits els terrenys, el 7 d'octubre d'aquell 1853 al ple municipal s'estudià la sol·licitud de llicència per construir la fàbrica tèxtil. La signaven els torrencs Joan Oliver i Guardiola i Bernat Saguñolas i Fuster. Aquests explicaren el projecte a l'alcalde Josep Casals i Dolsa i als regidors. També hi assistien els membres de la Junta de Beneficència perquè els sol·licitants demanaven que l'hospital Pere Badia cedís a l'empresa uns quants metres per tal de construir la fàbrica amb parets ben aliniades. Com es pot llegir en el text següent, ni regidors ni membres de la Junta de Beneficència ho van acceptar.

Aquests per la seva banda, en canvi, van aprofitar l'ocasió per demanar als empresaris que fossin ells qui cedissin part del terreny per tal de millorar la ventilació de l'hospital.

“con respecto a la edificación de una fábrica de tejidos que se intenta colocar al

⁹ACVE: Protocol notarial, foli 194 del volum 97 del notari de Torredembarra Francesc Barado Gatell.

¹⁰Ibidem, foli 192.

costado del Hospital de Pobres enfermos de esta Villa y teniendo noticia de que los referidos sres. Olivé y Saguñolas se encontraban en el ante salón del lugar donde las corpor.[sic] se hallaban reunidos, se ordenó pasasen adelante, e invitados a que tomasen asiento, por el sr. presidente les fue manifestado que tubiesen la bondad de proponer ante el Ayuntamiento y Junta de Beneficencia ambas corpor. presentes todo aquello que tubiesen por combeniente con respecto a las intenciones de que estaban poseidos para la edificación de la fábrica de tejidos que intentan hacer o fabricar contigua al hospital de esta villa, de que ya habían hablado días antes a dicho sr presidente. Dichos sres dijeron que su pretensión consistía tan solo en reclamar se les permitiese el edificar una pared contigua al hospital en los terminos siguientes: comenzar esta por la parte de mediodía y a distancia de unos doce palmos de la pared maestra del hospital y seguir la linea recta hasta la parte de tramuntana, biniendo a rematar a diez palmos de luz de la mencionada pared maestra de dicho establecimiento; con mas, se les permitiese así mismo y para adorno tanto de la fábrica com de la población, pasar una pared des de la cantonada de la Capilla del Rose a la otra de la muralla que tiene el hospital al costado de la Sinia, con el objeto de hace en la misma una portalada. Por los individuos de las corpororaciones antedichas fueron contestados los sres Olive y Saguñolas que por ninguno de los conceptos podían accederseles lo que pedían en virtud de no resultar beneficio alguno al Hospital y sí perjuicio porque estando ya en el día el dicho Hospital en posesión de cierta parte de terreno, el cual lo tiene cercado con pared, consiendiendo este de diez y ocho palmos de luz por la parte de mediodía, viniendo a quedar cerrado del todo por la parte de tramuntana, resultaría de aquí que el Hospital en lugar de procurar adquirir cuanto terreno pueda para alcanzar mas bencilación que no la que tiene, bendria el haber de tener que ceder terreno a los reclamantes para lograr su fin, prescindiendo de los cinco o seis que dichos sres condonarian por la parte de tramuntana, pero sin tener en consideración el grande número de palmos de tierra en que aprobecharían con pasar la pared que pretenden des de la Capilla al hospital: por lo tanto que no tan solo se ratifican en lo dicho de no consentir en lo que reclaman, si no que por el terreno que contiene el patio de entre la Capilla y el Hospital pretenden las corporaciones sea cedido por los reclamantes y en beneficio del Hospital doce palmos de terreno esto es de tramuntana a mediodía y línea recta sin contar lo que en día ya lo es de propiedad del dicho Hospital, [...].

A dichas proposiciones manifestaron los reclamantes no tenían facultades para accederlas y en este caso retiraron y las corporaciones resueltas en no rebocar lo arriba dicho lo firman de que certifico...¹¹

¹¹AMTO: fons municipal, acta del ple municipal del dia 7-10-1853.

Un any després l'empresa *Sociedad de Gil, Tegero y Compañía*,¹² societat promotora de la creació de la fàbrica, va arribar a un acord amb l'ajuntament i la Junta de Beneficència pel qual aquella cedia a l'hospital un terreny per tal que el mur que envoltava l'hospital es construís a més distància i permetés una millor il·luminació i ventilació. A canvi, l'Hospital havia de construir una nova porta d'entrada a la fàbrica.

*“Se presentaron Juan Subirá, alcalde de Torredembarra¹³ y Jose Tegero, administrador gerente de la “Sociedad de Gil Tegero y Compañía” y dijeron: Que habiendose acordado por el Ayuntamiento y Junta de Beneficencia de dicha población (...) retirar a la distancia conveniente la pared de cerca que en el dia circuye por la parte de poniente el citado edificio [l'hospital], único medio para procurar a las salas de dicho pio Establecimiento la luz y ventilación necesarias y de que se hallan privadas en el dia con grave detrimento de los pobres enfermos que en ellas se albergan; y en atención a que el terreno lindante con la referida pared y en el que debería levantarse la nuevamente proyectada es de propiedad de la sociedad que D. José Tejero representa; el prenombrado D. Juan Subirá en su citada calidad de Alcalde y como tal encargado de la ejecución de los acuerdos tomados por las dos espresadas Corporaciones de su presidencia se dirigió a D. José Tejero para tratar de la adquisición del entendido terreno y habiendose convencido este último de la apremiante necesidad de la obra de que se trata, convenció a los demás interesados en la Sociedad que representa la proposición que a dicho objeto la había sido dirigida; (...) resolvieron ceder al mencionado Hospital la parte de solar o terreno de su propiedad que sea necesario para construir en la parte de poniente de dicho Establecimiento una pared de cerca de dos y medio palmos de espesor paralela a la del edificio del Hospital y a la distancia de quince y medio palmos catalanes entre ambas... en la Villa de Torredembarra a los once días del mes de Octubre del año mil ochocientos cincuenta y cuatro”.*¹⁴

El mur seria doncs de 16 pams d'alçada i 2,5 pams de gruix. Es construiria a 15,5 pams de l'hospital. Suposava la cessió de part de l'empresa d'uns 1.012 pams quadrats a l'hospital.

¹²José Gil era un fabricant reusenc i José Tegero, un adroguer natural de Brihuega (Guadalajara) resident a Torredembarra on treballava d'escrivent.

¹³Havia estat mestre públic del poble. Es va casar amb una filla d'una rica família torrenca i aleshores exercia d'alcalde en substitució del seu cunyat Josep Casals i Dolsa.

¹⁴AHT: Protocol notarial del 23-8-1854: núm. 254, foli 495, caps 552, notari Joan Francesc Albiñana de Borràs.

LA CONSTITUCIÓ DE LA SOCIETAT CREADORA DE LA FÀBRICA LA ROSALIA.

Feia pocs dies, el 14 d'agost de 1854, que s'havia constituït la *Sociedad de Gil Tegero y Compañía*¹⁵. Havien estat els seus socis fundadors: Francisco Gil y Mercader, natural i veí de Reus; José Tegero del Cerro, natural de Brihuega (Guadalajara) i veí de Torredembarra i les torrencs Josep Oliver i Guardiola, resident a Tarragona; Esteve Gatell i Roig, resident a Barcelona; Francesc Barado i Gatell; Bernat Saguñolas i Fuster; Joan Palau, natural de la Bisbal i veí de Torredembarra; Josep Aleu, resident a Tarragona; Ramon Miràs i Pedro, mestre i propietari natural de Xerta i veí de Torredembarra i Antoni Borrull i Gibert, adroguer torrenc. En l'escriptura de constitució es va acordar:

- que la nova societat adoptaria la forma jurídica de societat en comandita.
- que el seu objectiu era establir a Torredembarra una fàbrica de teixits de cotó.
- que la fàbrica seria anomenada La Rosalia.
- que el capital de la companyia estaria constituït per 206.000 rals de billó o 103 accions de 2.000 rals cada una.
- que la raó social seria "Gil, Tegero y Compañía".
- que la seva seu social seria a Reus.

Els socis comanditaris només responien amb el capital aportat, tal com establia el codi mercantil vigent. La contribució de capital dels socis fundadors fou la següent¹⁶:

Francisco Gil Mercader:	14 accions o 28.000 rals
José Tegero del Cerro:	5 accions o 10.000 rals
Juan Oliver i Guardiola:	24 accions o 48.000 rals
Esteve Gatell i Roig:	24 accions o 48.000 rals
Francesc Gatell i Moragas:	6 accions o 12.000 rals
Francesc Barado i Gatell:	6 accions o 12.000 rals
Bernat Saguñolas i Fusté:	6 accions o 12.000 rals
Joan Palau:	6 accions o 12.000 rals
Josep Aleu:	5 accions o 10.000 rals
Ramon Miràs i Pedro:	5 accions o 10.000 rals
Antoni Borrull i Gibert:	5 accions o 10.000 rals

¹⁵AHT: Protocol notarial del 14-8-1854: núm. 163, foli 323 i ss, capsa 552, notari Joan Francesc Albiñana de Borràs.

¹⁶Perquè pogueu valorar el valor del diner a l'any 1854 heu de saber, per exemple, que un mestre de Torredembarra cobrava 2.800 rals a l'any.

Els torrencs Juan Oliver i Guardiola i Esteve Gatell i Roig eren els socis que aportaven la major part del capital, un 46,60 %.

D'aquest capital es destinarien 40.000 rals a la construcció de la fàbrica i a la compra de telers i eines i els restants 166.000 rals a capital circulant. En total sumaven els 206.000 rals, que els socis gerents certificaven en l'acte de constitució que els socis ja havien lliurat entre efectiu i efectes.

Els socis gestors i directors eren Francisco Gil Mercader i José Tegero del Cerro i la resta, serien només socis comandataris.

Els socis gestors eren els únics autoritzats a usar la firma i era a càrrec seu comprar la matèria primera i la venda dels productes elaborats. N'haurien d'informar o donar comptes la Junta Inspectora i Consultiva, formada per tres socis comandataris.

Els socis gestors també havien de dur la comptabilitat i el 31 de desembre de cada any fer l'inventari i el balanç de la companyia, que devien sotmetre a l'aprovació de la Junta General de Socis. La qual havia de ser convocada dintre dels primers quinze dies del mes de gener de cada any.

Gil Mercader, com a soci gestor, cobrava 500 rals mensuals. El gestor Tegero del Cerro tenia assignat un sou de 80 rals mensuals. Aquestes mesures, però, les hauria d'aprovar la Junta Inspectora quan fos constituïda. Es preveia en l'acta de constitució que si la producció havia de cessar per manca de treballadors, epidèmies o guerres, els gestors no cobrarien el sou mensual.

La Societat havia de pagar el local o magatzem que es llogués a Reus per tal de dipositar els gèneres elaborats, les despeses de transport i els viatges necessaris per tal de comprar matèria primera o vendre els productes elaborats.

A la fàbrica també hi hauria un majordom o tècnic que s'encarregava de dirigir el funcionament diari de la producció a la fàbrica, que estaria a les ordres dels gestors. La Societat fixaria el seu sou.

S'acordava nomenar una Junta Consultiva de tres socis per tal d'evitar al reunió de la Junta General de socis amb massa freqüència. Aquesta Junta inspeccionaria la gestió dels administradors i exerciria altres funcions que determinessin altres articles dels estatuts.

Segons els estatuts aquesta companyia havia de durar 4 anys. Aleshores es liquidaria. També es dissoldria quan es perdés una quarta part del capital. Si la Junta General aprovava continuar a pesar de tenir una pèrdua superior a una quarta part del capital, els socis dissidents tindrien dret a rebre tres quartes parts del seu capital aportat. Però la societat els podria pagar en diners o en béns i productes de la societat.

Les utilitats (beneficis) o les pèrdues de la societat es repartirien de manera proporcional al capital aportat.

Si es donés el cas de liquidar la societat, es formaria una comissió liquidadora de tres socis o no socis escollits per la Junta General i els administradors, que efectuaria la liquidació.

La Societat seguiria funcionant tot i que morissin alguns socis. Aleshores els seus hereus ocuparien el seu lloc.

A l'hora de votar per cada 10.000 rals de capital el seu propietari tindria un vot.

Cada 6 mesos els gestors havien de convocar Junta General per donar comptes del funcionament de l'empresa

Num.º 163. 373.

En la villa de Torredembarra a ^{veintiocho} del mes de Agosto del año del nacimiento del Señor mil ochocientos cincuenta y cuatro. Ante mí el infrascripto Notario y testigos que al final se expresan comparecieron los Señores D. Francisco Gil y Mercader natural y vecino de la Ciudad de Tarragona, D. José Teyero y del Cerro natural de la villa de Bisbal y vecino de Torredembarra, D. Juan Oliver y Guartiola natural de esta villa de Torredembarra y vecino de la Ciudad de Tarragona, D. Estevan Gatell y Poy natural de dicha villa y vecino de la Ciudad de Barcelona, D. Francisco Gatell y Moragas natural de la villa de Torredembarra, D. Francisco Baraso y Gatell natural y vecino de esta expresada villa de Torredembarra, D. Domingo Sagunolas natural y vecino de la mencionada villa, D. Juan Palau natural de la Bisbal y vecino de la sobredicha villa de Torredembarra, D. José Albi natural de la indicada villa y vecino de la Ciudad de Tarragona, D. Ramon Miras natural

4. Protocol notarial de la constitució de l'empresa creadora de la fàbrica La Rosalia del 14 d'agost de 1854.
5. Idem.

de la villa de Orotava y vecino de Torredembarra y
 D. Antonio Borrull natural y vecino de la misma
 villa de Torredembarra; y dejaron: Que habiendo reunido
 y formado una sociedad en comandita para el fin y objeto
 que luego se dirá, lo verificaron mediante los pactos y condi-
 ciones siguientes.

Primeramente esta compañía es y deberá ser considerada
 como sociedad en comandita, teniendo por único objeto
 establecer en la villa de Torredembarra una fabrica
 de tejidos de algodón denominada "La Rosalia".

El capital de la compañía es de doscientos sesenta
 mil reales vellón ó sean ciento tres acciones
 de dos mil reales cada una; para lo cual han contribui-
 do los socios otorgantes a saber:

D. Francisco Gil y Mercade por catorce acciones vein- te y ochomil reales	28000 ^{rs}
D. José Tejedor y del Cerro por cinco accio- nes diez mil reales	10000.
D. Juan Oliver y Guardiola por veinte y cuatro acciones cuarenta y ochomil reales	48000.
D. Esteban Gatell y Rovig por veinte y una acciones cuarenta y dos mil reales	42000.
D. Francisco Gatell y Moragas por seis acciones doce mil reales	12000.

Continuació.

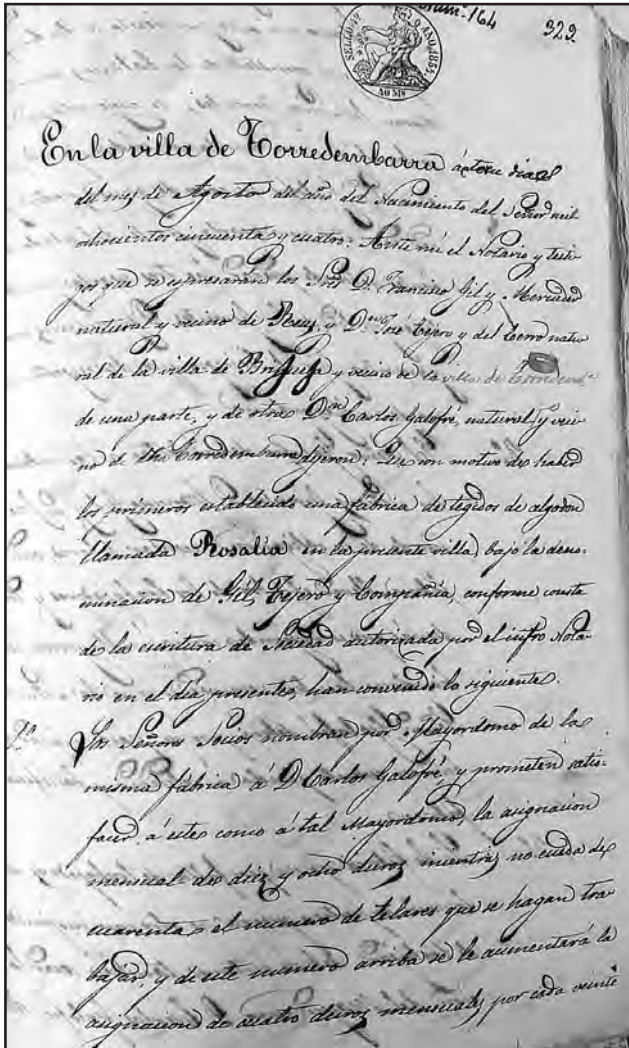
324.

D. Francisco Barado y Gatell por seis acciones de dos mil reales	12000 rs
D. Bernabé Sagüinola por seis acciones de dos mil reales	12000.
D. Juan Palau por seis acciones de dos mil reales	12000.
D. José Ullé por cinco acciones de dos mil reales	10000.
D. Ramon Miras por cinco acciones de dos mil reales	10000.
D. Antonio Borrull por cinco acciones de dos mil reales	10000.

El dicho capital está distribuido á saber: En quanto á cuarenta mil reales vellón para la construcción de la Fabrica y adquisición de los telares y demas útiles, y en quanto á Ciento sesenta y seis mil reales vellón como capital circulante; de cuyo capital de doscientos seis mil reales vellón se han por satisfacer en efectivo y efectivo á su entera satisfacción los socios gerentes.

6. Ídem.
Continuació.

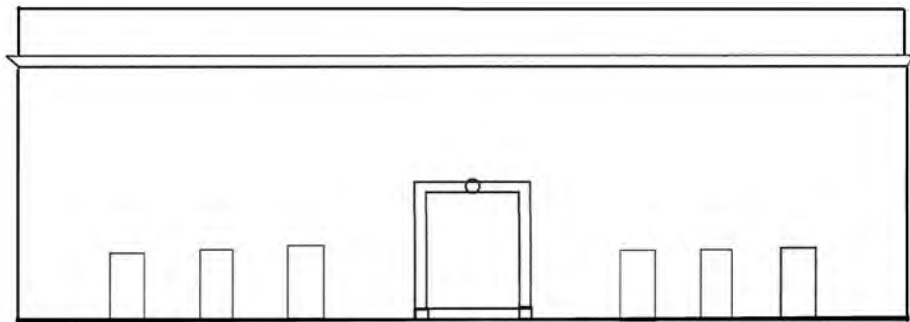
El mateix dia 14 d'agost de 1854 es va signar davant el notari el contracte amb el que havia de ser el majordom de la fàbrica La Rosalia: el barceloní establert a Torredembarra Carles Galofré. Al que pagarien 360 rals al mes mentre el nombre de telers no superessin els 40. Si augmentava el nombre, cobraria 80 rals més per cada 20 talers. A més percebria un 8 % dels beneficis líquids dels balanços anuals. D'aquest 8 % només en podria disposar d'una quarta part, les altres restarien en poder dels gerents en garantia per la seva feina i només les cobraria quan acabés el seu treball.

7. Protocol notarial del nomenament del majordom Carles Galofré. 1854.

¹⁷AHT: Protocol notarial del 14-8-1854: núm. 164, foli 329 i ss, capsa 552, notari Joan Francesc Albiñana de Borràs.

El majordom havia d'avisar 15 dies abans si volia deixar la seva feina. Si els gerents volien castigar o acomiadar el majordom havien de convocar una Junta General. El majordom podia nomenar un soci de la seva confiança que supervisés la seva liquidació, balanç o gestió junt amb els administradors a l'hora de calcular el 8% que corresponia al majordom.

8. Aspecte que deuria tenir la façana de la fàbrica La Rosalia al 1854.¹⁸

La fàbrica tenia 30 telers de teixir cotó de llançadora volant a mà. Però, com veurem, no sempre va funcionar a ple rendiment, segons consta als registres de matrícula industrial.

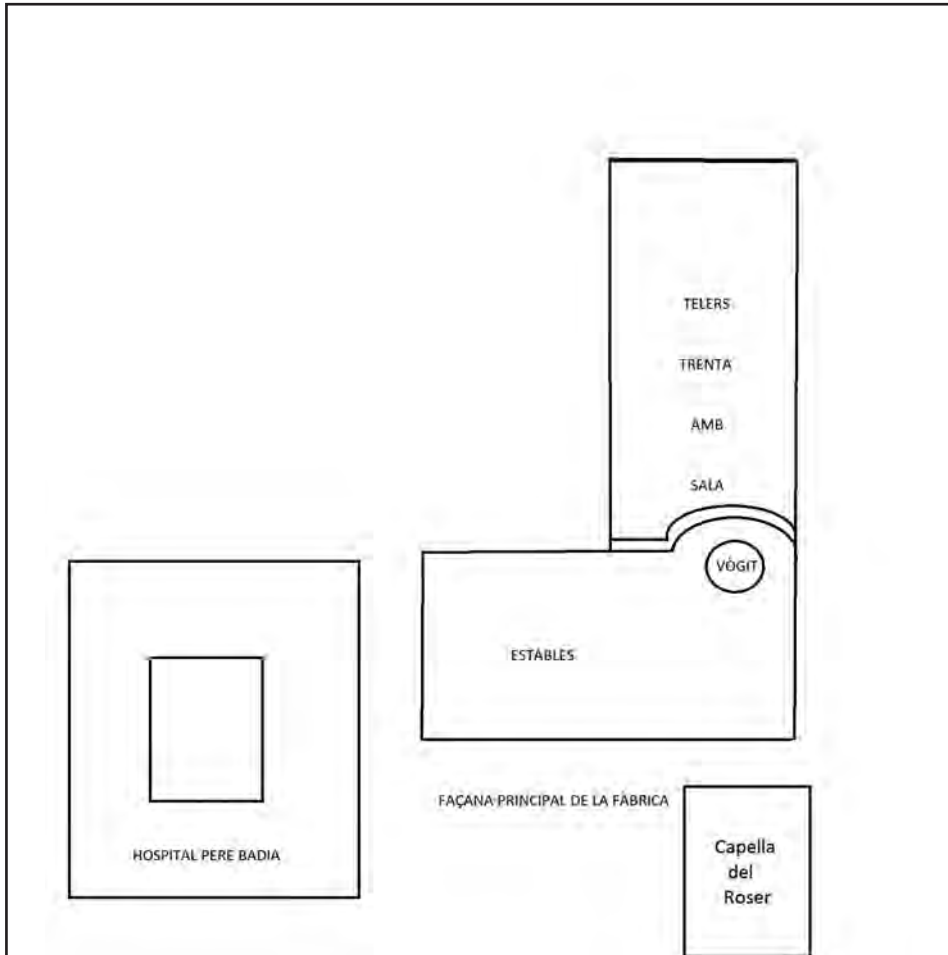
Per fer moure els telers la fàbrica disposava d'un vògit mogut per mules¹⁹ que a través d'un embarrat transmetia el seu moviment als telers i les altres màquines de la fàbrica. Els teixidors encarregats dels telers havien de fer passar a mà la llançadora volant.

9. Un model de vògit mogut per mules semblant al que devia moure els telers de la fàbrica La Rosalia.

¹⁸Aquest i tots els dibuixos i plànols han estat realitzats per l'autor de l'article.

¹⁹Josep Gual i Gallofré, un dels últims artesans que va ocupar la fàbrica des de l'any 1934 fins l'últim terç del segle XX, recorda haver vist al terra i al sostre els forats on s'ancorava el vògit. També en algun document es parla de fer obres a la quadra o estable dels animals.

10. Plànol de la planta de la fàbrica La Rosalia al 1854.

LA DIFÍCIL VIDA DE LA FÀBRICA LA ROSALIA.

La vida de l'empresa, però, va començar amb força problemes. Pocs mesos després de la seva constitució, al 16 de maig de 1855, es va haver de reconstituir la societat perquè els socis Francesc Gatell i Moragas, Francesc Barado, Joan Palau i José Tegero del Cerro van abandonar l'empresa. Van vendre les seves accions a²⁰ Joan Oliver i Guardiola i a Esteve Gatell i Roig, que es van constituir en els majors accionistes.

²⁰ACBP: Protocol notarial del 16-5-1855 núm. 63, notari Francesc Barado.

El capital va restar modificat d'aquesta manera:

El capital de la compañía es de doscientos diez [hauria de dir seis] mil reales vellón o sean ciento tres acciones de dos mil reales cada una, para lo cual han contribuido los socios otorgantes, a saber:

Dn. Francisco Gil y Mercader, catorce acciones o sean veinticocho mil reales vellón ....28.000.

Dn. José Tegero del Cerro, como Socio Industrial.

Dn. Bernado Sagüñolas, seis acciones o sean doce mil reales vellón.....12.000.

Dn. Antonio Borrull, cinco acciones o sean diez mil reales vellón.....10.000.

Dn. Ramon Mirás, cinco acciones o sean diez mil reales vellón.....10.000.

Dn. José Aleu, cinco acciones o sean diez mil reales vellón.....10.000.

Dn. Juan Oliver y Guardiola, 37 acciones o sean setenta y cuatro mil reales vellón.... 74.000.

Dn. Esteban Gatell y Roig, 31 acciones o sean sesenta y dos mil reales vellón.... 62.000.

Suma total: doscientos seis mil reales vellón ..... 206.000.

El dicho capital está distribuido a saber: en cuanto a cuarenta y seis mil reales vellón para la construcción de la fábrica y adquisición de los telares y demás útiles y en cuanto a ciento sesenta mil reales vellón como capital circulante; de cuyo capital de doscientos seis mil reales vellón se dan por satisfechos en efectos y efectivo a su entera satisfacción los Socios gerentes.

Joan Oliver Guardiola i Esteve Gatell Roig van adquirir les accions dels socis que havien abandonat la societat i es convertiren en els màxims propietaris ara amb un 66 % del capital entre ambdós.

Els gestors continuaven sent els mateixos Francesc Gil i José Tegero. Aquest ara deixava de ser accionista i es convertia en soci industrial i percebria el 6 % dels beneficis. Gil Mercader veia augmentar el seu sou fins els 500 rals al mes, que no cobraria si no es podia fer funcionar la fàbrica “*siempre y cuando por falta de trabajadores, y en los casos de peste, guerra, o cualquier otro caso imprevisto, dejase de trabajarse en la Fábrica*”.

Es repetien la resta de punts de l'anterior escriptura fundacional la qual quedava anul·lada, però s'afegia un punt nou que permetia traspassar les accions a un altre soci sense haver de demanar autorització a la societat, només calia presentar l'escriptura de venda:

Capítulo adicional. Se reservará a cada uno de los Socios la facultad de ceder su acción a otro Socio, sin otro requisito que el presentar la Escritura de cesión ante la Junta Consultiva. Si la cesión se hiciera a otra persona que no fuera Socio Comanditario no podrá tener efecto dicho acto a no ser que lo apruebe la mayoría de Socios en Junta General.

Y dichos Socios loando y aprobando la precedente Sociedad y todo lo en cada uno de los antecedentes capítulos aordado, prometen cumplirlo y observarlos con enmienda de daños y pago de todos gastos, bajo obligación de todos sus respectivos bienes y derechos muebles y sitios presentes y futuros, renunciando a cualquier ley y derecho que favorecerles pudiere. Declarando quedar advertidos por el suscrito Notario que la presente debe tomarse razón en la Contaduría de hipotecas del partido de la Villa del Vendrell dentro el término de cuarenta días contados des de el siguiente inclusive al de su otorgamiento. En cuyo testimonio así lo otorgan y firman dichos señores contryentes conocidos de mí el autorizante Notario; siendo presentes por testigos Agustín Mascaró y Alberto Morgades Maestros Sastres ambos de esta vecindad.”

Aviat van començar també els problemes econòmics. El 17 de maig del mateix 1855 els gerents van necessitar un crèdit “para darle mayor impulso” de 1.500 duros de plata que va prestar el soci majoritari Joan Oliver i Guardiola

Francisco Gil i Mercadé i José Tegero del Cerro, adroguer d’ofici, com a socis gestors de la fàbrica de teixits, es comprometeren a tornar els diners el mes de maig de 1856 i com a fiança hipotecaven la fàbrica amb els seus telers establerta “detrás de la Capilla de Nuestra Señora del Rosario”.²¹

L’any 1857 la crisi econòmica va obligar l’empresa a donar de baixa de llicència fiscal els 30 telers de llançadora volant durant la primera meitat de l’any i durant el tercer trimestre en funcionaven només 20, segons declarà el majordom Carles Galofré al registre de matrícula industrial d’aquell any.²² Tot i això La Rosalia fou la fàbrica que pagava la contribució industrial més alta de la vila: 760,2 rals a l’any.

Tot i els esforços dels gestors i propietaris, l’empresa Gil Tejero y Cia va tenir una curta durada. El novembre de 1859 els propietaris van liquidar l’empresa.²³ Joan Oliver, Bernat Saguñolas, Antoni Borrull i Ramon Miràs, socis de l’empresa, donaren poders a Esteve Gatell i Roig, soci resident a Barcelona, per demanar, liquidar i definir comptes a qualsevol persona que hagi administrat interessos o gènere de la fàbrica. De fet, en els estatuts ja es contemplava que en principi l’empresa es liquidaria en el termini de 4 anys.

²¹ACBP: Protocol notarial del 17-5-1855, núm. 65, notari Francesc Barado.

²²AMTO: Fons municipal. Llibre de matrícula industrial. Top. 242/2.

²³ACBP: Protocol notarial del 4-11-1859 núm. 139, notari Francesc Barado.

CANVI DE PROPIETAT DE LA FÀBRICA TÈXTIL LA ROSALIA (1866-1886).

Mentre l'empresa ja estava liquidada, l'edifici de la fàbrica i els telers encara eren patrimoni dels accionistes i estaven valorats en uns 1.568 duros, segons consta en l'inventari dels béns deixats en herència per l'Esteve Gatell i Roig realitzat aquell any i en el qual es diu que hi tenia accions:

“En una fábrica de algodón establecida en la villa de la Torredembarra provincia de Tarragona nombrada Rosalía que no funciona y en la que se hizo la correspondiente liquidación quedando tan solo para realizar el edificio, los telares y demás maquinaria, que están en balance de valorados en mil quinientos sesenta y ocho duros diez reales cuatro maravedies que a proporción del capital por que interesaba dicho Sr Gatell le corresponde quinientos un duros un real, en el balance sobredicho tan solo son apreciados en cincuenta duros.”²⁴

Sabem que l'any 1866 la fàbrica de teixits ja era propietat del fabricant barceloní Joan Baptista Pons i Torres perquè hi va fer unes obres importants que van durar entre l'abril i el setembre de 1866.

El serraller Joan Arbòs i Farré, va fer obres a la fàbrica per valor de 2.828 rals pels *“jornalers, hierros y demas materiales que tiene empleados en las obras correspondientes a su oficio que de su orden y cuenta hizo en la Fábrica de tegidos que el propio Señor Pons tiene establecida en la presente Villa y Calle llamada detras de la Capella”*:

“1866 Abril 15: Por jornales y hierros de la presente semana, doscientos cuatro..205
30: Por canales y caños de zinc, trescientos sesenta 360
Mayo 6: Por rejas de alambre a la fábrica, trescientos ochenta y siete 387
Julio 22: Por jornales, hierros y demas, ciento ochenta y cinco 185
27: Por cristales y jornales, seiscientos cuatro, cincuenta 104,50
Setbre. 6: Por jornales en la canal y demas, cuarenta y seis 46
30: Por jornales y varios herramientas y demas,..... 1.041,50²⁵

També el paleta torrenc Manuel Ramon i Huguet en un altre protocol de l'abril del mateix any reconeix haver cobrat 18.266 rals i 9 cèntims de Joan Baptista Pons Torres, de 40 anys i veí de Barcelona: *“en pago satisfaccion del importe de jornales, ladrillos y demas materiales que tiene empleados en las obras correspondientes a su oficio, que de su orden y cuenta hizo en la Fábrica de*

²⁴Arxiu Notarial de Barcelona: Protocol notarial del 29-7-1865, núm. 431, notari Soler Gelada.

²⁵ACBP: Protocol notarial del 15-8-1867, núm. 32, notari Francesc Barado.

*Tejidos que el propio Señor Pons tiene establecida en la presente Villa y Calle del Rosario o detras de la Capella.*²⁶

En el protocol s'especificava que era pels jornals i materials per *Rebajar piso cuadra, tubos y ladrillos barnizados*. Les dates del seu treball anaven des del dia 1 abril de 1866 fins el 29 de setembre del mateix any.

El fuster Francesc Foguet i Garcia va cobrar del Pons 11.322 rals i 50 cèntims. Per “jornales, puertas, maderas y demas materiales...” : dues bigues, fusta per la teulada, portes, balcons, portes vidrieres. Les obres les va efectuar durant les mateixes dates.²⁷

Aquell mateix any de 1866 Joan Baptista Pons va adquirir també la propietat dels terrenys sobre els que estava edificada la fàbrica i que els primers propietaris només havien llogat atenent que la seva empresa tenia un caire experimental i un termini previst inicialment de quatre anys.

Va comprar a Joan Oliver i Guardiola per 300 duros els 1881 metres quadrats de darrera de la Capella del Roser sobre els quals estava edificada la fàbrica.²⁸

L'any 1870 va comprar encara a Anna Tremul Elias per 600 duros els restants 4.733,22 metres quadrats que ocupava la fàbrica.²⁹ Segons el llibre de matrícula industrial, l'any 1870 Pons declara que hi tenia 30 telers comuns de llançadora a mà o volant funcionant i que pagava per ells 59,63 pesetes de contribució a l'any.

El nou propietari l'any 1871 va fer algunes reformes a la fàbrica de les quals no en coneixem les característiques. Va pagar 9.533,03 pessetes al mestre d'obres Manuel Ramon Huguet per les obres fetes al la fàbrica “*que este tiene establecida en la presente villa y calle del Rosario o sea detrás de la Capilla*”.³⁰

Els anys 1878 i 1879 Pons declarava que a la fàbrica La Rosalia hi havia 14 telers de teixir cotó de llançadora volant, pels que pagava 146,90 pessetes, i 14 telers de llançadora per teixir llenços ordinaris. Per aquests pagava 122,49 pessetes.³¹

²⁶ACBP: Protocol notarial del 15-4-1867, núm. 33, notari Francesc Barado.

²⁷ACBP: Protocol notarial del 15-4-1867, núm. 34, notari Francesc Barado.

²⁸ACBP: Protocol notarial del 14-9-1866, núm. 82, notari Francesc Barado.

²⁹ACBP: Protocol notarial del 18-4-1870, núm. 45, notari Francesc Barado.

³⁰ACBP: Protocol notarial del 27-3-1871, núm. 40, notari Francesc Barado.

³¹AMTO: Fons municipal. Llibre de matrícula industrial. Top. 242/2.

Aquell any a Torredembarra hi havia altres 3 teixidors que declaraven en total la propietat de 6 telers. Segons la mateixa font, l'any 1882 la capacitat productiva de la fàbrica era la mateixa. A partir d'aquest any no trobem cap més informació sobre el funcionament de la fàbrica perquè no es conserven els llibres de matrícula industrial entre els anys 1883 i 1885. En el de l'any 1886 ja no apareix activa la fàbrica. És el certificat de la mort definitiva de la fàbrica tèxtil torrenca. Precisament la dècada dels anys 80 del segle XIX fou una de les més esplèndides per a l'activitat econòmica de la vila, principalment pel que fa a la comercialització del vi i de l'aiguardent i, per tant, per a la indústria botera.³²

TRANSFORMACIÓ DE FÀBRICA TÈXTIL EN TALLERS DE BOTERS, DE FUSTERS I ALTRES (1892-1946).

L'any 1892 el mateix propietari Joan Baptista Pons va decidir dedicar la fàbrica a una altra activitat. Davant el creixement de la indústria de construcció de bótes, va fer construir un pis superior i 10 habitatges, 9 d'ells en el pis sobre la fàbrica i l'altre a la planta baixa³³, i 6 botigues (tallers) per a boters en la nau de la planta baixa on hi havia hagut la fàbrica tèxtil.

Per unes escales que es van construir al costat de la porta principal s'accedia al nou pis superior on hi havia una galeria exterior que portava als habitatges.³⁴ Segons l'acta del ple municipal del dia 2 de juny de 1892, Pau Borràs en nom de Joan B. Pons presentà una sol·licitud per obrir una "puerta de escalerilla en la casa que posee en la calle del Rosario". Se li donà autorització.³⁵

En el protocol³⁶ que testificava els pagaments realitzats per les obres s'especifica que el paleta Pere Cañellas Gras cobrà les 3.327,65 pessetes "en completo pago de un ajuste o contrata de obras de albañilería realizadas en la construcción de diez pisos con una galeria y seis tiendas para cuberos edificados en la finca que antes fue fábrica, que posee el solvente en esta villa, Callejón del Rosario número uno..." (Vegeu les figures 12 i 13).

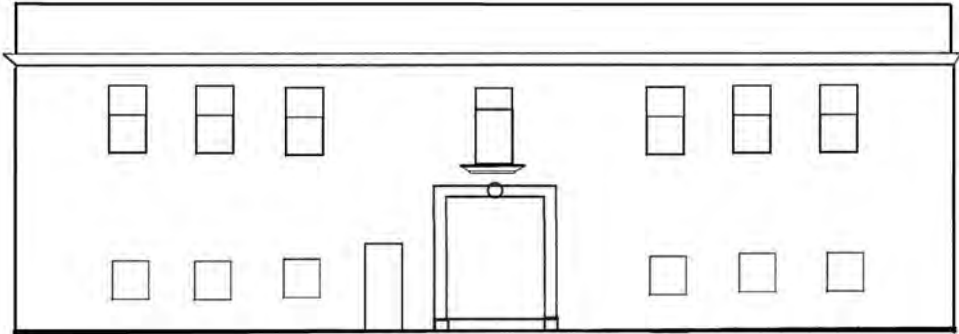
³²Els torrencs van poder aprofitar que la vinya a França ja havia estat afectada per la fil·loxera i els preus del vi espanyol van pujar considerablement abans que la seva vinya es veiés afectada per la mateixa malaltia.

³³Aquest habitatge cap a l'any 1960, quan l'empresa Mercadé ja havia comprat la vella fàbrica, va ser convertit en un economat per als seus treballadors.

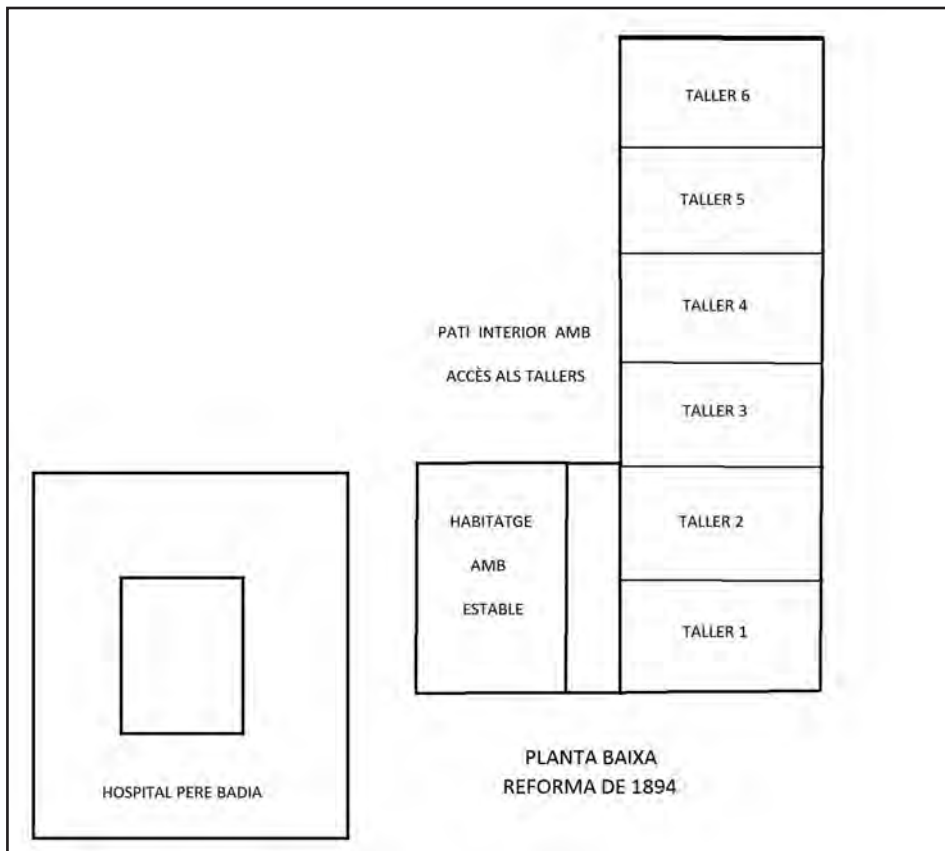
³⁴A la dècada dels anys 50 del segle XX encara hi habitaven 8 famílies, segons testimoni de Roser Solé i Pijuan, que hi va néixer i viure fins als 17 anys.

³⁵AMTO: Fons municipal: Acta del ple municipal del dia 2 de juny de 1892.

³⁶ACBP: Protocol notarial del 4-9-1894, núm. 96, notari Toribi Ribalta.

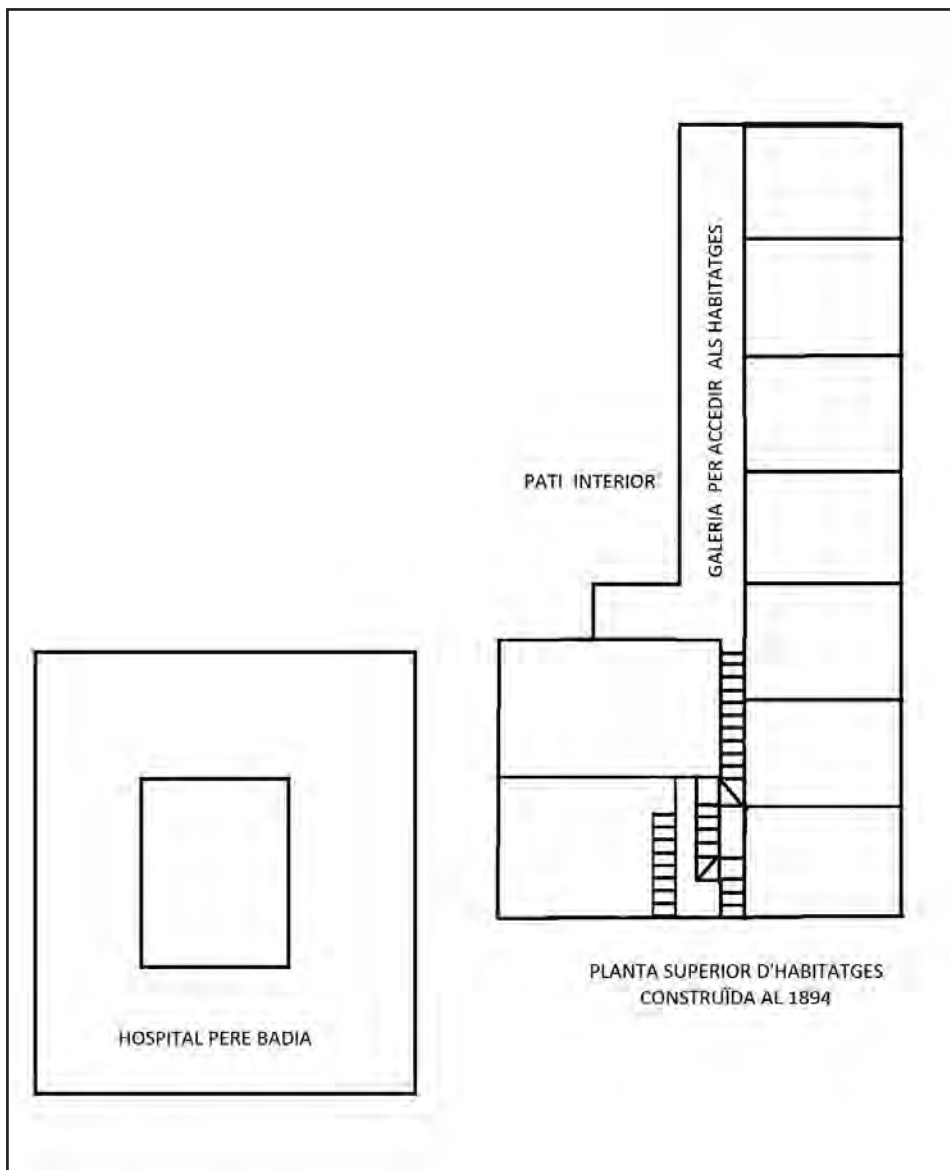

11. Aspecte de la façana principal al 1894.³⁷

12. Plànol de la reforma de la planta baixa feta al 1894.

³⁷Dibuix de l'autor.

13. Plànol del pis superior d'habitats destinats en principi a boters al 1894.³⁸

³⁸En el dibuix de les escales, com que no he localitzat cap plànol, he seguit les indicacions de Josep Gual, que les havia utilitzat molt sovint. Però resten dubtes en la distribució, mesures i localització dels habitats del pis superior.

En el mateix protocol Joan Baptista Pons Torres fa constar que també ha pagat diversos treballs per les anteriors obres a altres menestrals:

- 55 pessetes a Pau Soler, al qual Pere Mateu li havia pagat en nom de Pons.
- 16,50 pessetes a Francesc Bosch.
- 231,14 pessetes a Francesc Bocsh.
- 317 pessetes als senyors Fabra i Ortega en una lletra girada per Jaume Figuerola.
- 2.485,61 pessetes pagades per Pere Mateu en nom del Pons Torres.
- 7 pessetes pagades al Pere Cañellas de la casa Malfrida i Caselles.
- 1.226 pessetes pagades a diverses persones per Pere Mateu en nom del Pons.
- 1.616,50 pessetes pagades per Pere Mateu en nom del Pons.
- 368,51 pessetes a José i Lorenzo García.
- 211,50 pessetes a la vídua d'Ignasi Marquès.
- 513,10 pessetes a Josep Ballesté.
- 37,50 pessetes a M. Colom.
- 1.077 pessetes al paleta Manuel Ramon Huguet.
- 1.768,12 pessetes a Mariano Gual.
- 52,27 pessetes a G. Solà Esacayola.

El llibre de matrícula industrial de l'any 1894 confirma el canvi d'activitat: hi apareixen registrats tres boters residents al carrer Rosari, número 1, que era el domicili de l'antiga fàbrica. Els boters que declaren la seva activitat en aquests tallers eren Josep Gené Domingo, Pau Gabardòs i Josep Olivé Cañellas.

A finals del segle XIX, però, la fabricació de bótes també va patir una forta crisi degut a la fil·loxera que va arribar a les nostres terres i per la pèrdua de Cuba, un dels mercats més important del vi torrenc i de la seva rodalia. Els tallers de la fàbrica devien restar pràcticament inactius aleshores.

Per això, a partir del 1895 i fins al 1914, als llibres de matrícula industrial només hi apareix registrat un sol taller de ceràmica de Josep Gual Lluch. Possiblement alguns boters encara hi tenien el seu taller perquè molts anys després encara n'hi treballava algun, però no devien declarar la seva activitat en el registre industrial municipal, possiblement per manca de feina.³⁹

³⁹L'últim boter que va treballar en un taller de la vella fàbrica fins la meitat del segle XX fou Esteve Rovira, segons testimoni del seu fill Esteve.

L'any 1924 una part de les restes de la vella fàbrica La Rosalia van recuperar per poc temps la indústria tèxtil: s'hi va establir per uns mesos Hermen Cortassa que hi tenia un teler mecànic sense fusos per fabricar cintes.

En el llibre de matrícula de l'any 1925 consta que Antoni Fité López hi tenia funcionant 3 telers de teixir cotó i 3 telers de teixits de mescla. A l'any següent hi tenia un teler de cintes, a més a més dels 6 anteriors.

Al 1927 Antoni Fité en declara 3 de cotó i 2 de seda. Aleshores ja tenia també funcionant la seva fàbrica al carrer Pere Badia número 63 des de l'any 1924 amb més telers.

Rosalia 5ª Clase 1ª		Rosario	
90	Ida Francisco Cardona	Antoni Fité	11 telers mecanos
91	Ida Francisco Cardona	Antoni Fité	3 telers cotó
92	Antoni Fité Badia	Pedro Badia	11 telers algodó
93	Antoni Fité Llobet	Rosario	3 telers cotó
94	Antoni Fité Badia	Pedro Badia	5 telers cotó
95	Antoni Fité Llobet	Rosario	3 telers cotó
96	José Yruadi Badia	Rosario	11 telers mecanos
97	Ida Francisco Cardona	Antoni Fité	11 telers mecanos
98	Antoni Fité Badia	Pedro Badia	11 telers mecanos
99		Pedro Badia	11 telers mecanos
100		Pedro Badia	11 telers mecanos
101		Pedro Badia	11 telers mecanos
102		Pedro Badia	11 telers mecanos
103		Pedro Badia	11 telers mecanos
104		Pedro Badia	11 telers mecanos
105		Pedro Badia	11 telers mecanos
106		Pedro Badia	11 telers mecanos
107		Pedro Badia	11 telers mecanos
108		Pedro Badia	11 telers mecanos
109		Pedro Badia	11 telers mecanos
110		Pedro Badia	11 telers mecanos

14. Detall del llibre de contribució industrial de l'any 1927 on es pot veure que Antoni Fité tenia dos telers de cotó instal·lats a l'antiga fàbrica La Rosalia, al carrer Rosari, 1.

A l'any 1934 els germans Josep i Francesc Gual van establir el seu taller de fusteria en la vella fàbrica. Hi ocupaven tres dels antics tallers. Els altres tallers o botigues estaven ocupats per un boter, l'Esteve Rovira, i un pagès.

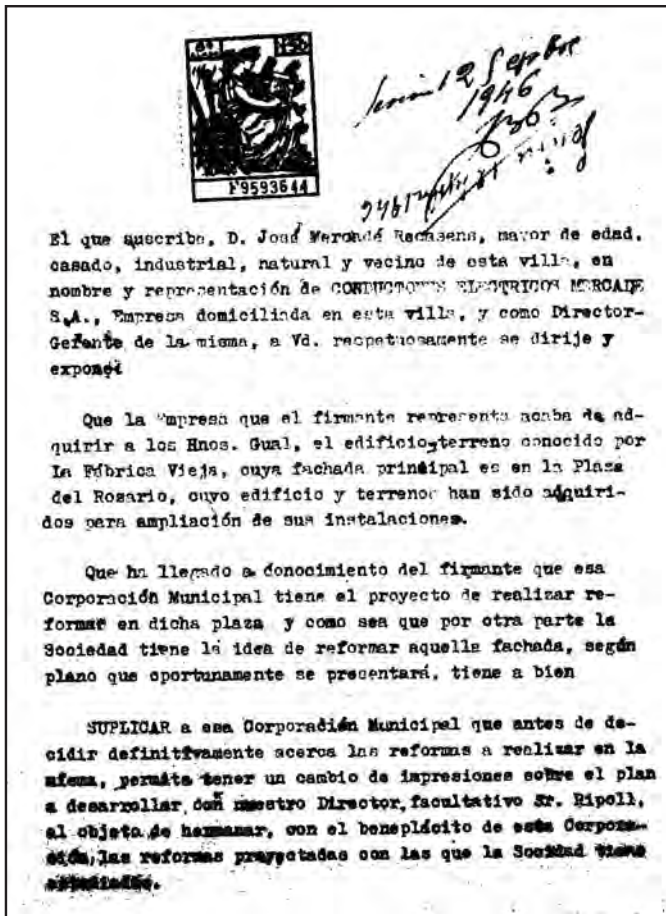

15. Detall de la façana de l'antiga fàbrica La Rosalia, a la plaça Joaquim Boronat, ja molt modificada tot i que encara no pertanyia a CEMSA. Cap a l'any 1941.⁴¹

⁴¹Foto cedida per la família de Josep Farré Morán.

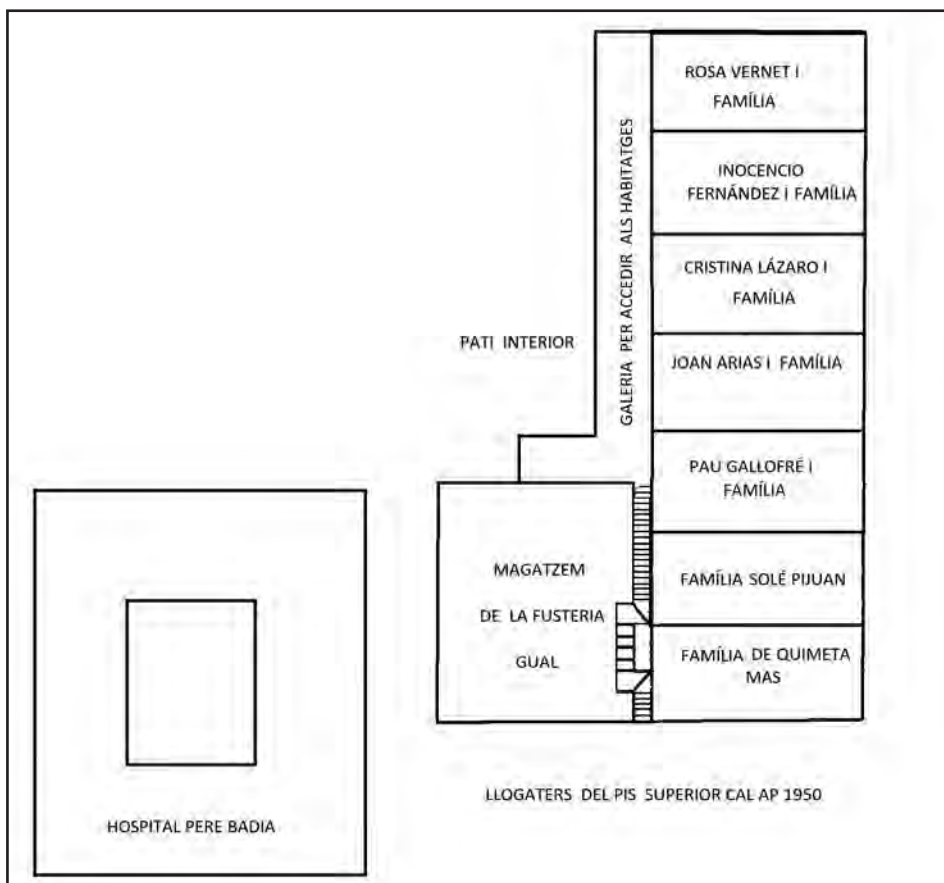
CEMSA COMPRA LA VELLA FÀBRICA LA ROSALIA (1946-1984)

Pocs anys després de la Guerra civil, cap a l'any 1941, els germans Gual es van convertir en els propietaris de tota la fàbrica. L'any 1946 la veïna empresa CEMSA (Conductors Elèctrics Mercadé S.A.) confessava en un document que feia poc que l'havia comprat als Gual per tal d'ampliar les seves instal·lacions. Durant uns anys els germans Gual i la resta de veïns, artesans i pagesos van continuar ocupant els mateixos espais. Però poc a poc CEMSA els va desallotjar i va ocupar tota la vella fàbrica.

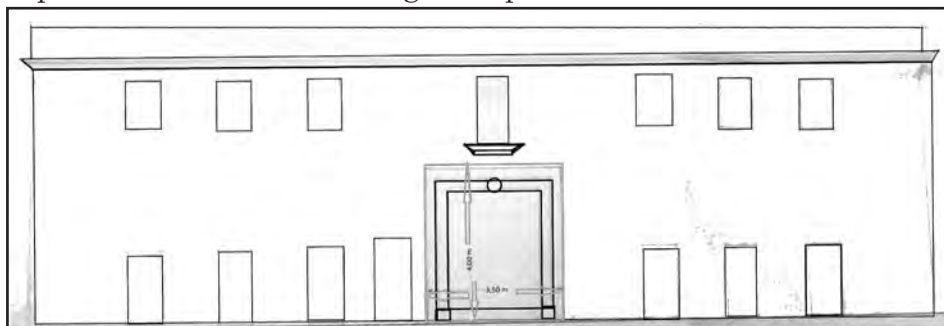
16. Escrit de l'any 1946 dels Mercadé a l'ajuntament en la que comunica que acabava de comprar la fàbrica La Rosalia i demana que es consulti a l'empresa abans de reformar la plaça del davant de la fàbrica.

⁴¹AMTO: Fons municipal. Urbanisme. Llicències d'Obres.

17. Plànols dels habitatges i llogaters del pis superior de la vella fàbrica cap al 1950.⁴²

Al 1953 CEMSA va ampliar la porta d'entrada principal i va construir al pati de la vella fàbrica un magatzem per a les seves mercaderies.

18. Plànol de l'ampliació de la porta d'entrada al 1953.

⁴²Informació facilitada per Roser Solé Pijuan.

19. Anton i Tecla, avis materns de Roser Solé Pijuan, que habitaven a la planta baixa, on després es va construir l'economat, fotografiats al pati de la fàbrica. A dalt al fons es pot veure el tram final de la galeria que donava accés als habitatges de la planta superior construïda l'any 1894.⁴³

20. Ernest Anglès, Roser Solé i Lola Pijuan, mare de la Roser, a la galeria d'accés als habitatges, als anys 50.

⁴³Foto cedida per Roser Solé i Pijuan.

Poc a poc, els últims anys de la dècada dels 50, els vells habitatges del pis superior van ser ocupats per treballadors de la seva fàbrica que van substituir als antics llogaters,⁴⁴ fins que es van convertir en inhabitables i van haver d'abandonar tots els habitatges.⁴⁵ Com hem dit, CEMSA va instal·lar un economat per als seus treballadors a la planta baixa, al costat de l'Hospital, al lloc on hi havia hagut un habitatge ocupat després de la guerra civil pels avis materns de la Roser Solé i Pijuan.

21. A l'esquerra de la fàbrica Mercadé o CEMSA es pot veure el final de la nau de la fàbrica La Rosalia.⁴⁶

⁴⁴La família de Roser Solé i Pijuan, que va ser una de les últimes velles llogateres a marxar: ho va fer al 1957.

⁴⁵Cap a l'any 1965 CEMSA va construir per als seus treballadors un edifici nou d'habitatges al carrer Alt de Sant Pere.

⁴⁶Foto cedida per Lluís Mercadé Planas.

22.Celebració de la processó del Corpus al 1969 davant de la façana de la fàbrica vella que ja havia adquirit i transformat CEMSA.⁴⁷

23.Ídem.

⁴⁷Foto cedida per Roser Soler Pijuan.

24. En aquest detall d'una altra foto es pot veure al fons el costat dret superior de la mateixa façana uns anys més tard, cap al 1965 quan ja era propietat de CEMSA i aquesta ja havia eixamplat la porta d'entrada.⁴⁸

25. Al fons d'aquesta foto es pot veure el costat dret de la façana i la gran porta d'entrada que va construir CEMSA al 1953.

⁴⁸Foto cedida per Maria Rosa Wennberg. Aquell any va passar el Rally de cotxes antics que cada any es feia entre Barcelona i Sitges. El Centre d'Iniciatives i Turisme va convidar a un dinar als participants al Rally, segons informació facilitada per Josep Gual i Galofré.

Finalment, el 1984 CEMSA va tancar les portes i va vendre tota la seva fàbrica (inclosa la vella fàbrica La Rosalia) a una empresa que hi va construir habitatges, el nou carrer la Fàbrica i part de l'ampliació de la plaça de Mossèn Joaquim Boronat.

26. Fotografia de l'enderrocament de la nau llarga de la vella fàbrica. A l'esquerra es pot veure les restes de l'escala per la qual s'accedia als habitatges del pis superior del damunt de la nau. 1986.⁴⁹

⁴⁹AMTO: Obres municipals.

27. Una altra imatge del mateix enderrocament. A la dreta es pot veure el mur de maons del magatzem que va construir CEMSA al pati de la fàbrica vella.⁵⁰

28. La Plaça de Mossèn Joaquim Boronat eixamplada, un cop enderrocada la vella fàbrica La Rosalia. 1986.

⁵⁰Ibídem.

FONTS CONSULTADES:

ARXIUS:

ACBP: Arxiu Comarcal del Baix Penedès: Notaris Francesc Barado i Gatell (consultats els protocols entre l'any 1836 i 1875) i Toribio Ribalta i Capell (consultats els protocols entre els anys 1892 i 1894).

AHT: Arxiu Històric de Tarragona: Notari Joan Francesc Albiñana (entre el 1836 i el 1868)

AMTO: Arxiu Municipal de Torredembarra; Actes Municipals entre el 1842 i el 1984. Llibre de Contribució Industrial (1840-1984) i Registre de Llicències Municipals d'obres entre el 1840 i el 1992.

ANB: Arxiu Notarial de Barcelona: Notari Magí Soler Gelada (any 1865).

FONTS ORALS:

Roser Soler i Pijuan

Josep Gual i Gallofré

Esteve Cañellas i Cañellas

Lluís Mercadé i Planas

Joan Solé i Mateu

BIBLIOGRAFIA:

Anguera, Pere i altres (2003): *Història General de Reus*. Volum III. Ajuntament de Reus.

Català Massot, Lluís (2007): *Societat, urbanisme i serveis públics a la Torredembarra del segle XIX*. Centre d'estudis Sinibald de Mas. Torredembarra.